

KUHMO

Nurmestien yritysalueen asemakaava-alueen arkeologinen inventointi 2020

Johanna Rahtola
Timo Sepänmaa

Tilaaaja: Kuhmon kaupunki

Sisältö

Perustiedot	2
Kartat	3
Inventointi.....	5
Tulos	6
Lähteet	6
Suojelukohdeet	7
1. VÄLIMÄKI 1	7
2. VÄLIMÄKI 2	7
3. VÄLIMÄKI 3	8
4. VÄLIMÄKI 4	10
5. MÄNTYMÄKI	11
Muu kohde	12
6. VANHA TIE KUHMONIEMEN KIRKOLLE.....	12
Kuvia	14

Kansikuva: Mäntykangasta tutkimusalueella Välimäen kohdalla vanhan raviradan koillispuolella.

Perustiedot

Alue: Kuhmo, Jämäs. Nurmestien yritysalueen asemakaava-alue.

Tarkoitus: Tarkastetaan alueelta ennestään tunnettu muu kulttuuriperintökohde ja selvittää sijaitseeko alueella kiinteitä muinaisjäännöksiä tai ennestään tuntemattomia suojeltavaksi katsottavia muita kulttuurihistoriallisia jääniteitä.

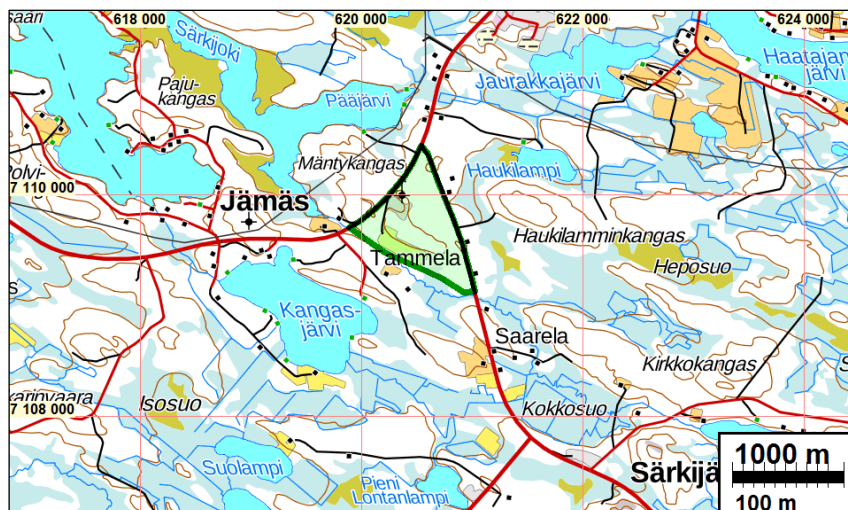
Työaika: Maastotyö 2.6.2020.

Tilaaja: Kuhmon kaupunki.

Tekijät: Mikroliitti Oy, Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa.

Tulos: Alueelta tunnettiin ennestään yksi muu kulttuuriperintökohde *Mäntymäki (raportin kohde nro 5)*, Salpalinjaan (1940-44) liittyvä puolustusvarustus. Inventoinnissa alueella todettiin neljä kiinteää muinaisjäännöstä, historiallisen ajan tervahaudat *Välimäki 1 (nro 1)*, *Välimäki 2 (nro 2)* ja *Välimäki 3 (nro 3)* ja ajoittamaton latomus *Mäntymäki 2 (nro 4)*. Vanha Kuhmoniemen kirkolle johtava sittemmin käytöstä poistunut ja täysin metsittynyt tielinja arvioidaan muuksi kohteeksi *Vanha tie Kuhmoniemen kirkolle (nro 6)*, jota ei siis ehdoteta suojeltavaksi.

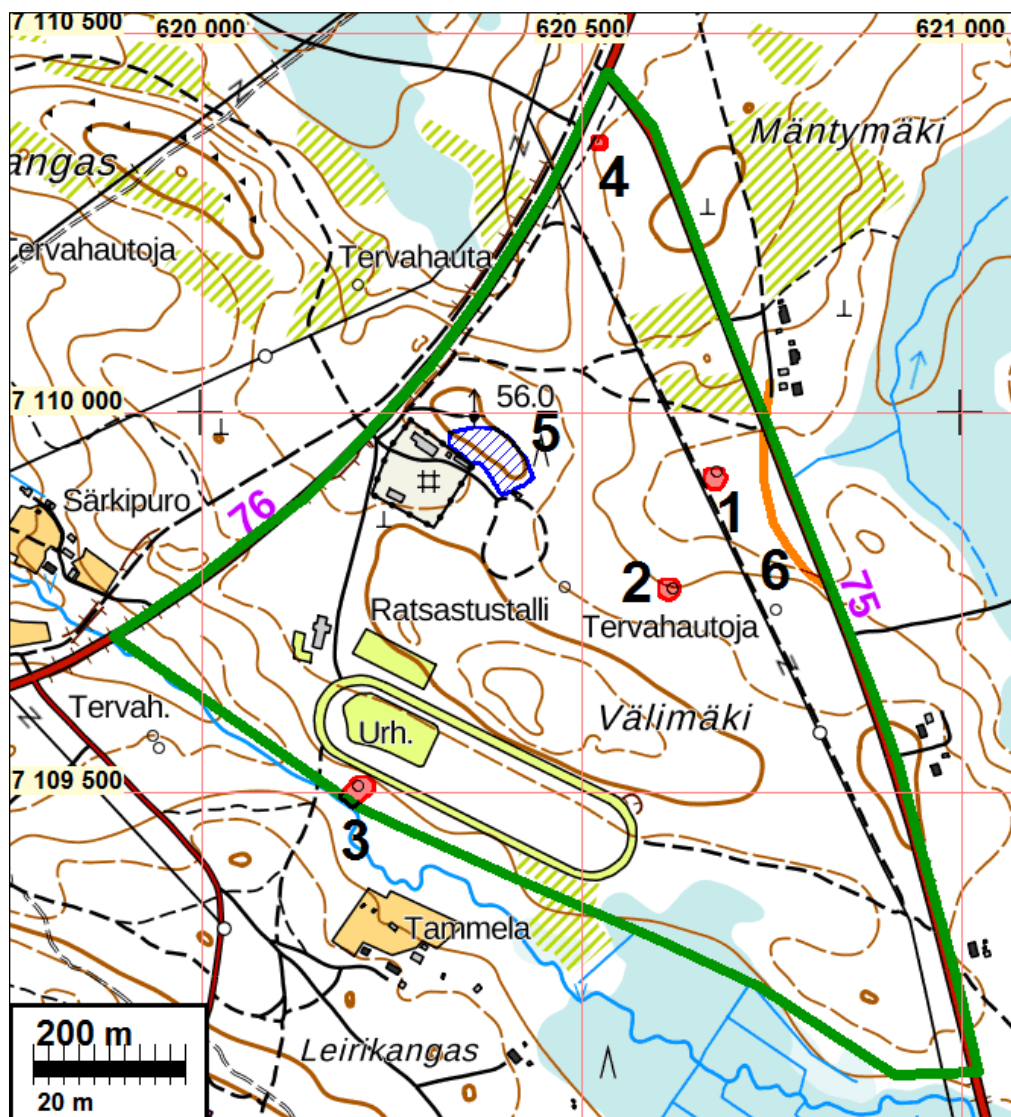
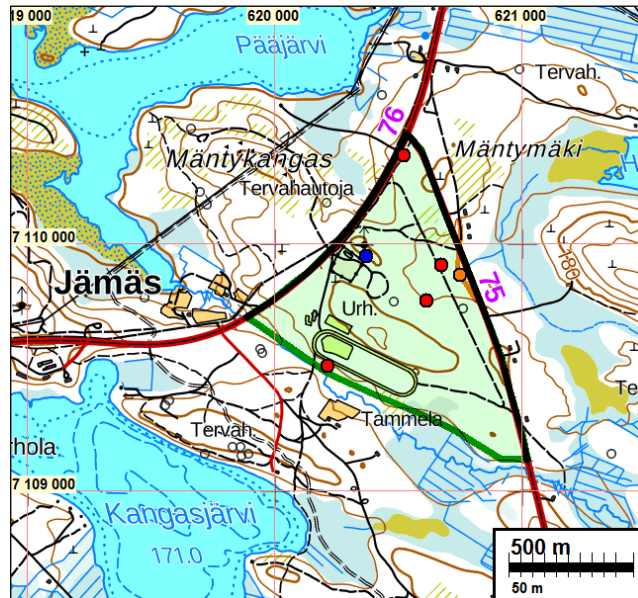
Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta kesäkuussa 2020, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 6/2020. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään koelmatunnusta. Valokuvat ovat tallessa Mikroliitti Oy:n serverillä.

Tutkimusalue vihreällä.

Kartat

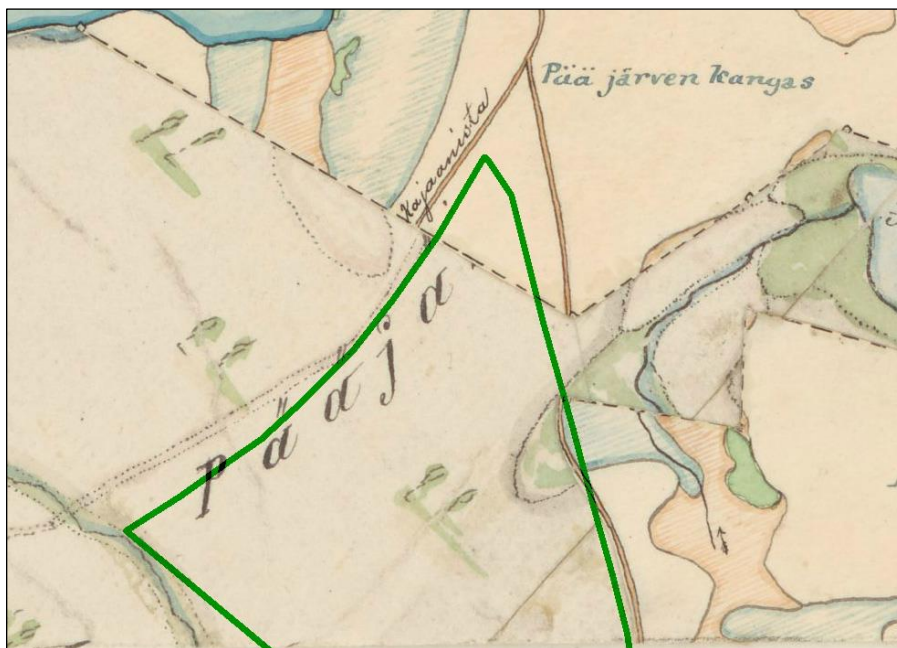
Tutkimusalueen rajaus vihreällä. Punaisella kiinteät muinaisjäännökset (1-4), sinisellä muu kulttuuriperintökohde (5), oranssilla muu kohde (6).

Tutkimusalue sinisen rajauksen sisällä.

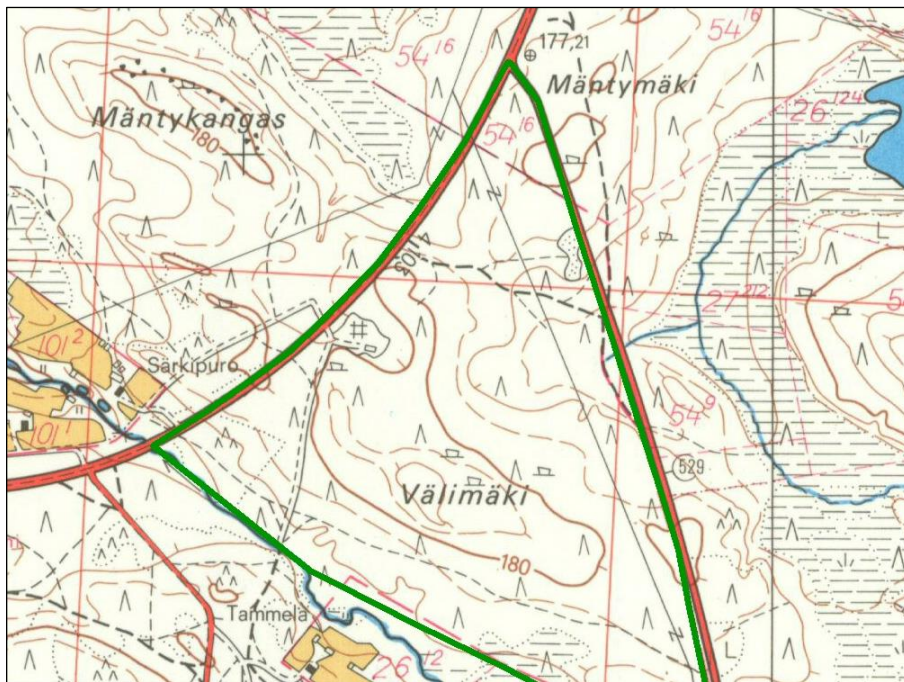
Kartta: Geografisk-karta öfver Sotkamo socken i Kajana härad och Uleåborgs län. Vuosi ei tiedossa. oletettavasti 1800-luvun puolivälin ja lopun väliseltä ajalta.

Tutkimusalueen rajausta vihreällä vuoden 1862 pitäjänkartalla (4413 05).

Tutkimusalueen rajausta vihreällä vuoden 1862 pitäjänkartalla (4413 04).

Tutkimusalue rajattu vihreällä vuoden 1975 peruskartalle (4413 05).

Inventointi

Kuhmon kaupungilla on tekeillä Nurmestien yritysalueen asemakaava. Kuhmon kaupunki tilasi asemakaava-alueen arkeologisen inventoinnin Mikroliitti Oy:ltä. Johanna Rahtola ja Timo Seppänmaa tekivät muinaisjäännösinventoinnin maastotyön 2.6.2020 tutkimuksen kannalta hyvissä olosuhteissa.

Alue sijaitsee Kuhmon keskustasta noin 3,5 km lounaaseen Pääjärven ja Kangasjärven välisellä kannaksella. Alue sijaitsee Sotkamontien ja Nurmestien välisellä alueella siten, että alue rajautuu lännessä Sotkamontiehen, idässä Nurmestienhen ja etelässä Särkipuroon ja sen pohjoispuolelle, alueen pohjoisin osa rajautuu Sotkamontien ja Nurmestien risteykseen. Alueen koko on noin 50 ha. Alueen eteläosassa on vanhan ravirata, tallirakennus ja hevosaitauksia. Alueen länsisiosassa on aidattu varastoalue. Alueella risteilee joitakin polkuja ja hiekkapäälysteisiä ajolinjoja, muutoin alue on rakentamatonta mäntykangasta. Tutkimusajakohtana alueella oli avohakattuja alueita. Alue sijaitsee korkeustasojen 172,5–185 m välillä. Alueen maaperä on hiekkamoreenia.

Alueelta tunnettiin ennestään yksi muu kulttuuriperintökohde *Mäntymäki* (muinaisjäännöstunnus: 1000019860). Kyseessä on II maailmasodan aikainen, Salpalinjaan liittyvä tykkiasema. Kohde löytyi vuonna 2011 John Lagerstedtin johdolla (vuosina 2009–2012) tehdyssä Salpalinjan arkeologisessa inventoinnissa.

Vuoden 1862 pitäjänkartan perusteella alue on ollut metsää, eikä alueelle ole merkitty rakennuksia eikä muuta toimintaa. Karttaan merkitty tie Nurmeksesta Kuhmoniemen kirkolle kulkee osin nykyisen Nurmestien kohdalla, osin vanhan tielinjan mutkat poikkeavat nykyisen Nurmestien itä- ja länsipuolelle. Nykyisestä tielinjauksesta poikkeava vanhan tielinjan mutka kulkee noin 200 m matkalla tutkimusalueen itälaidalla. Vanha tielinja näkyy polkuna vanhoilla vuosien 1975, -91 ja -98 peruskartoilla. Vanha tielinjaus näkyy viistovalovarjosteessa. Nykyinen kiinteistöraja kulkee vanhan tielinjan mukaan. 1860 luvun pitäjänkartalle merkitty tie Kajaanista Kuhmoniemen kirkolle kulkee tutkimusalueen ulkopuolella nykyisen Sotkamontien luoteis-itä ja lounaispuolella. Van-

hat tiet näkyvät Kajaanin kihlakunnan kartalla (vuosi ei tiedossa). Nurmeksen suuntaan kulkeva tielinja on merkittynä vaaleammalla kuin Kuhmoniemen Kajaanin suuntaan kulkeva tie.

Vuoden 1975 peruskartalla alueelle on merkitty varastoalue alueen luoteisreunalle, vuosien 1991 ja -98 kartoilla varastoalue on laajempi, nykyisellään varastoalue on vastaavan kokoinen kuin vuonna 1975. Ravirata on merkitty vuoden 1991 peruskartalle ja muutama pienempi rakennus raviradan luoteispuolelle. Nykyään paikalla oleva tallirakennus näkyy vuoden 1998 peruskartalla. Nykyiselle peruskartalle alueelle on merkitty viisi tervahautaa.

Maastotöiden valmisteluvaiheessa tutkittiin Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineistosta laadittua viistovalovarjostetta ja siitä pyrittiin paikantamaan arkeologisesti mahdollisesti kiinnostavia maarakenteita ja ilmiöitä, jotka sitten tarkastettiin maastossa. Peruskartalle merkityistä viidestä tervahaudasta kaksi osoittautui luonnon muodostamiksi epämääräisiksi painanteiksi. Kaikki viistovalomallinnoksen perusteella kiinnostaviksi arvioidut ilmiöt osoittautuivat maastossa luonnonmuodostumiksi tai nykyaikaisiksi maa-aineksenottokohdiksi – lukuun ottamatta kolmea maastokartalle merkittyä tervahautaa. Maastossa tarkastettiin ennestään tunnettu Salpalinjaan liittyvä puolustusvarustus ja kaikki peruskartalle merkityt tervahautojen kohdat. Alue tuli tutkittua kattavasti silmänvaraisesti. Alueella todettuja kuoppia ja rakenteita (kuten tervahautoja) tutkittiin lapiolla tehdyin koekuopin (maannos, onko hiiltä jne.).

Alueen eteläosassa välittömästi raviradan tallirakennuksen länsipuolella on maavalleja ja tasotettua aluetta. Nämä ilmiöt liittyvät mahdollisesti ravikeskuksen toimintaan. Alueen pohjoisosassa on erikoisia kuoppia, jotka vaikuttavat nuorilta. Kyseessä lienevät maa-aineksenottokuopat.

Tulos

Alueelta tunnettiin ennestään yksi muu kulttuuriperintökohde *Mäntymäki (raportin kohde nro 5)*, moderni II maailmasodan aikainen Salpalinjaan liittyvä tykkiasema. Inventoinnissa löytyi neljä kiinteää muinaisjäännöstä: historiallisen ajan tervahaudat *Välimäki 1 (nro 1)*, *Välimäki 2 (nro 2)* ja *Välimäki 3 (nro 3)* ja ajoittamamaton kivilatomus *Välimäki 4 (nro 4)*. Vuoden 1862 pitäjänkartalle merkityn vanhan käytöstä poistuneen ja metsittyneen tielinjan katsomme olevan muu kohde *Vanha tie Kuhmoniemen kirkolle (nro 6)*.

15.6.2020

Johanna Rahtola
Timo Sepänmaa
Mikroliitti Oy

Lähteet

Geografisk-karta öfwer Sotkamo socken i Kajana härad och Uleåborgs län. (MHA, Ica. 48).
Maanmittauslaitos.

Peruskartat Kuhmo 4413 04, 4413 05. Vuodet 1975, - 91 ja -98. Maanmittauslaitos.

Pitäjänkartat Kuhmo, Sotkamo 4413 04, 4413 05. 1840-luku. Maanmittauslaitos.

Lagerstedt, John 2009–2012. Salpalinja. Sotahistoriallisten kohteiden arkeologinen inventointi 2009–2012. Kulttuuriympäristön hoito/arkeologiset kenttäpalvelut. Museovirasto.

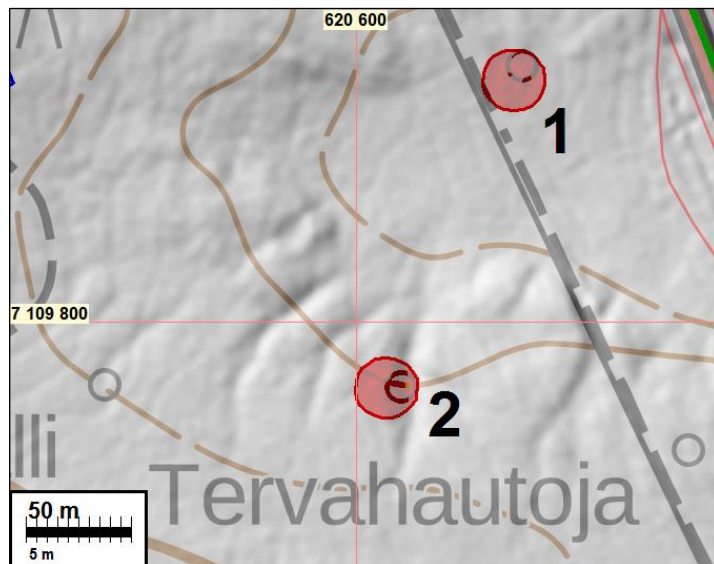
Suojelukohteet

1. VÄLIMÄKI 1

Mjtunnus: uusi kohde
Status: kiinteä muinaisjäänös
Ajoitus: historiallinen
Laji: tervahauta

Koordin: N 7109914 E 620675

Tutkijat: Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa inventointi 2020.
Huomiot: Sepänmaa 2020: Peruskartalla merkitty tervahauta mäntykankaalla. Haudan koko n. 10 Ø m. Halssi eteläpuolella. Vallit noin 1-1,5 m. Rakenteen keskellä ja valleilla kasvaa mäntyjä.

Muinaisjäänösalueet punaisella 1) Välimäki 1 2) Välimäki 2.

Tervahauta Välimäki 1 kuvissa keskellä.

2. VÄLIMÄKI 2

Mjtunnus: uusi kohde
Status: kiinteä muinaisjäänös
Ajoitus: historiallinen

Laji: tervahauta

Koordin: N 7109768 E 620614

Tutkijat: Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa inventointi 2020.

Huomiot: Sepänmaa 2020: Peruskartalla merkitty tervahauta mäntykankaalla. Haudan koko n. 10 Ø m. Halssi itäpuolella. Vallit noin 1- 1,5 m. Rakenteen valleilla kasvaa mäntyjä.

Karttaote sivulla: 7.

Tervahauta Välimäki 2 kuvissa keskellä.

3. VÄLIMÄKI 3

Mjtunnus: uusi kohde

Status: kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Laji: tervahauta

Koordin: N 7109508 E 620212

Tutkijat: Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa inventointi 2020.

Huomiot: Rahtola 2020: Raviradan luoteisosan lounaispuolella peruskartalle merkitty tervahauta. Tervahaudan koko on n. Ø 12 m, halssi lounaispuolella. Vallit noin 1,5 -2 m. Tervahaudan ympäristössä, etenkin lounaispuolella maata on lähiaikoina muokattu ja kaivettu voimakkaasti. Tervahaudan halssikuoppa on osin poiskaivettu. Tervahaudan lounaispuolella joen koillisrannalla oli jokipenkki muokattu ja tasattu. Muokattu alue on metsittynyt, eikä muokkaus vaikuta aivan viimeaikaiselta Joen rantaan menee selvä kaivanto/ura. Kyseisellä kohdalla terva on mahdollisesti lastattu veneeseen. Mahdollinen lastauspaikka on rajattu tervahaudan kanssa saman muinaisjäännösrajoituksen sisälle, koska maastossa todettujen rakenteiden katsotaan liittyvän samaan toimintaan.

Tervahaudan ja lastauspaikan muinaisjäännösalueen rajausta punaisella.

Tervahauta kuvassa keskellä.

Vasen. Tervahauta kuvassa keskellä. Oikea. Tervahaudan länsipuolella oleva halssikuoppa, joka osin kaivettu pois. Kuvassa edustalla muokattua ja tasoitettua aluetta.

Joen rantaan johtava ura suoraan halssikuopalta.
Kuva koilliseen.

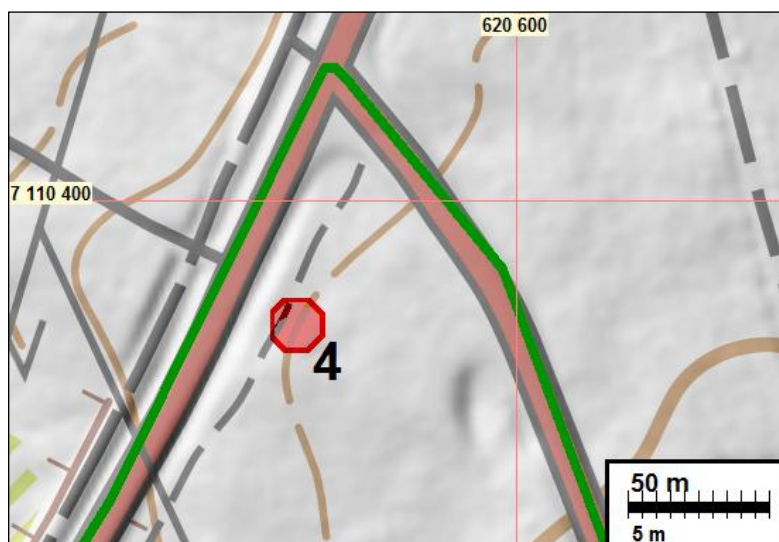
4. VÄLIMÄKI 4

Mjtunnus: uusi kohde
 Status: kiinteä muinaisjäännös
 Ajoitus: historiallinen/ajoittamaton
 Laji: kivilatomus

Koordin: N 7109508 E 620212

Tutkijat: Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa inventointi 2020.

Huomiot: Rahtola 2020: Kivilatomus 3 m x 3,5 m. Säännöllisen suorakaiteen muotoinen, selvärajainen latomus. Tyypiltään rajamerkin kaltainen, vaikkakin ilman pystykiveä. Käytettävissä olevien karttojen, vanhat peruskartat 1975, 91, ja -98 ja vuoden 1862 pitäjänkartan perusteella kyseisellä kohdalla ei kulje mitään rajoja. Aluetta kuvaavia vanhempia karttoja ei löytynyt. Kivilatomuksen merkitys ja ajoitus ei ole tiedossa. Kyseessä on selvästi muotoonsa aseteltu ja vahvasti sammaloitunut rakennelma. Näillä perusteilla latomuksen katsotaan olevan kiinteä muinaisjäännös. Havainnolle on määritelty muinaisjäännösrajaus, jossa on huomioitu GPS-laitteen tarkkuus, joka on noin 2 - 5 m.

Muinaisjäännösalueen rajaus punaisella.

Sammaloitunut suorakaiteen muotoinen kivilatomus.

5. MÄNTYMÄKI

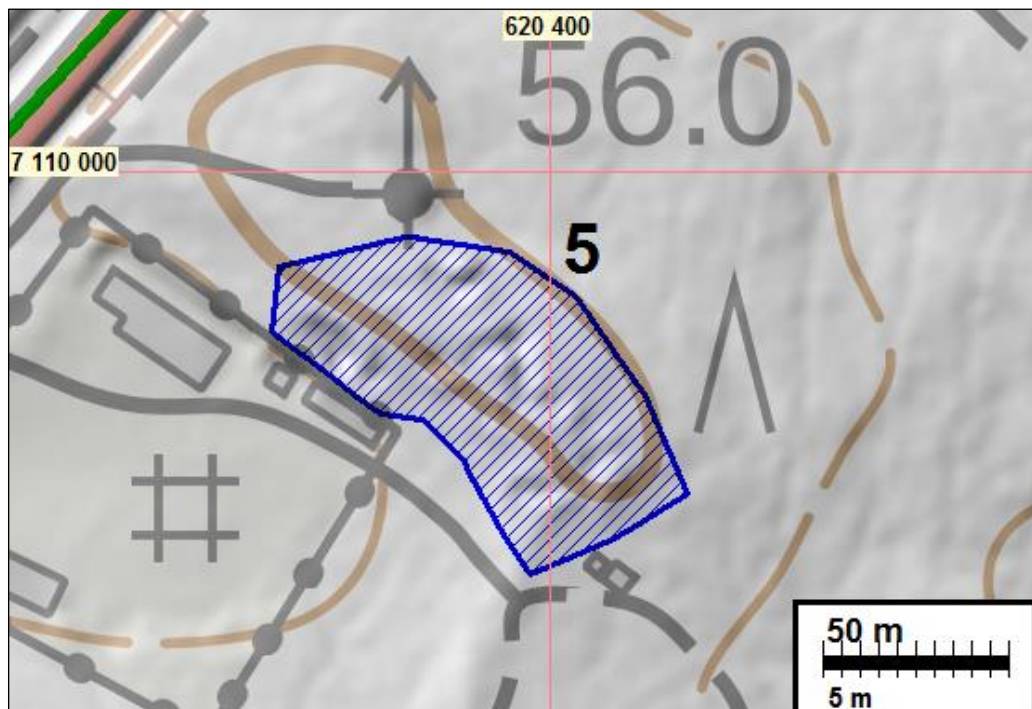
Mjtunnus: 1000019860
Status: muu kulttuuriperintökohde
Ajoitus: II maailmansota, 1940-1944
Laji: puolustusvarustukset, tykkiasema

Koordin: N: 7109950 E: 620370

Tutkijat: John Lagerstedt inventointi 2011, Johanna Rahtola ja Timo Sepänmaa inventointi 2020.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Kohde on osa Salpalinjaan kuuluvaa puolustusketjua, jonka rakentaminen aloitettiin 1940. Se sijaitsee Mäntymäen eteläpuolella, Sotkamontien itäpuolella, linkkimaston juurella, kangasmetsässä. Kohde on neljän tykin patteri. Tykkiasemat ovat maahan kaivettuja kuoppia, joiden leveys on 6 m ja pituus 4 m. Asemat ovat olleet katettuja. Aseman takakulmasta lähtee yhdyshauta joka päättyy pieneen luhistuneeseen suojatilaan. Tykkiasemat ovat vierekkäin, suoralla linjalla 60 metrin matkalla. Patterin luoteispuolella on lisäksi luhistunut majoituskorsu, jonka koko on 8 x 5 m. Patterin aseistuksesta ei ole tietoja. Pääampumasuunta on koilliseen. Kohteen rajausta paikkatietokantaan on tarkennettu 09/2017 laserkeilausaineiston perusteella.

Rahtola 2020: Kohteen todettiin olevan ennallaan ja kohteelle määritelty rajausta vastaa maastohavaintoja.

Muu kulttuuriperintökohteen rajausta sinisellä, rajausta muinaisjäännösrekisterin mukainen.

Varastoalueen pohjoispuolella sijaitsevan tykkiaseman jäänteitä varvikon peitossa.

Tykkiaseman romahtaneita rakenteita lähikuvassa. Tykkiasemaa kuvattuna etelään.

Muu kohde

6. VANHA TIE KUHMONIEMEN KIRKOLLE

Status: muu kohde
Ajoitus: historiallinen
Laji: tielinja

Koordin: N 7109876 E 620752

Huomio: Vuoden 1862 pitäjänkartalle merkitty Kuhmoniemen kirkolle johtavan tien mutka sijoittuu tutkimusalueelle, sen itälaitaan noin 200 m matkalla. Tie on merkitty pitäjänkartalle Kuhmo, Sotkamo 4413 05 ja se jatkuu kartalle 4413 04, jossa tien kohdalle on kirjoitettu teksti "Nurmeksesta". Kartalle tehdyn piirroksen mukaan tien vaihtaa päättävän joen rantaan Myllykankaalle. Vuoden 1975 peruskartalla vanha tielinja mutkittelee pidemmälle etelään nykyisen Nurmestien itäpuolella.

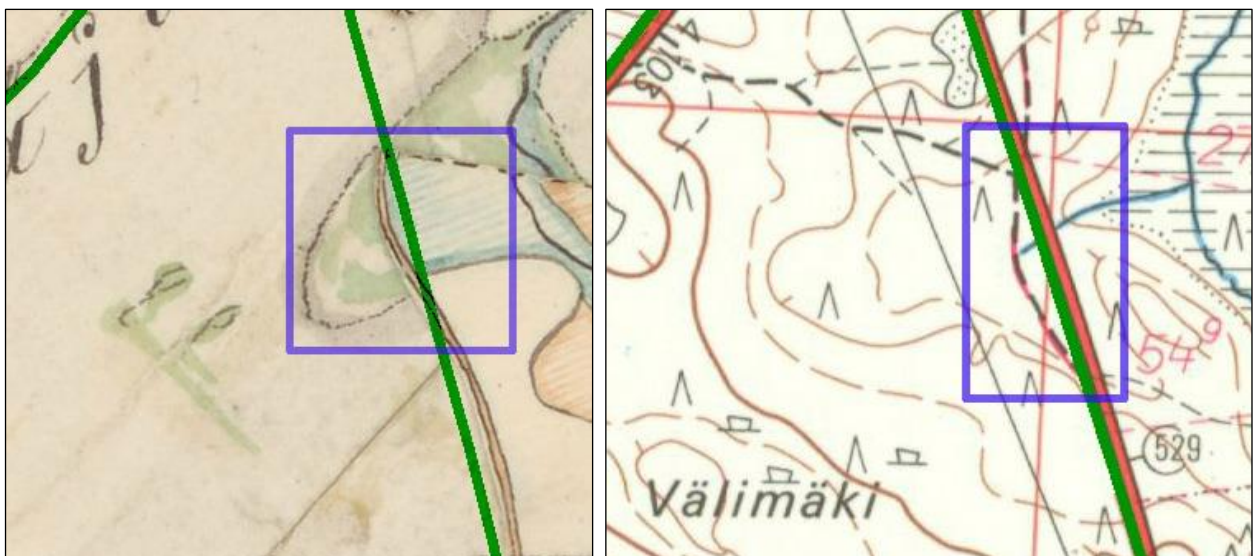
Kyseinen osa tiestä on poistunut käytössä ja maastossa tehtyjen havaintojen perusteella täysin metsittynyt, eikä vanhaa tiepohjaa ole maastossa nähtävissä. Vanha pitäjänkartan mukainen tielinja näkyy polkuna vuosien 1975, -91 ja -98 peruskartoilla. Nykyinen kiinteistöraja noudattelee vanhaa tielinjaa kyseisellä kohdalla. Tielinja on nähtävissä viistovalovarjosteessa. Tielinja on merkitty suurimittakaavai-

selle Kajaanin kihlakunnan kartalle. Kartan laatimisen vuosiluku ei ole tiedossa. Eikä kartan perusteella ole siten mahdollista ajoittaa tietä tarkemmin. Kuhmon ensimmäinen kirkko on rakennettu vuonna 1753 Kuhmoniemelle. Kirkko paloi vuonna 1804, jonka jälkeen uusi kirkko rakennettiin nykyiselle paikalleen. Tielinjaus Nurmeksesta Kuhmoniemelle ja Kuhmoniemen kirkoille periytyy siten mahdollisesti ensimmäisen kirkon aikaan 1750-luvun puoliväliin tai viimeistään 1800-luvun alkuun reittiin nykyiselle kirkolle.

Tällä perusteella katsomme vanhan tielinjan olevan ns. muu kohde.

Vanha tielinja oranssilla vuoden 1862 pitäjänkartan perusteella.

Vanha tielinja vuoden 1862 pitäjänkartalla ja vanha tielinja vuoden 1975 polkuna.

Vanhan tielinjan aluetta tutkimusalueen itäreunalla Nurmestien länsipuolella. Vanha tieosuus on täysin metsittynyt.

Kuvia

Vasen. Avohakattua metsäaluetta tutkimusalueen länsilaidalla. Oikea. Tutkimusalueen pohjoisosassa moderneja kuoppia.

Vasen. Tallirakennuksen takana maapenkkoja. Oikea. Tutkimusalueen itälaitaa. Kyseisellä kohdalla on peruskartassa tervahauta. Kuva itä-koilliseen.

Vasen. Tutkimusalueen kaakkoisinta osaa. Oikea. Maastoa tutkimusalueen keskivaiheilla, kohdalla jossa peruskarttaan on merkitty tervahauta.